

Тақризи

Доктори илмҳои филология Мухторов Зайнидин Мухторович ба автореферати диссертатсияи Ниҳмонова Рангина Муҳамадҷоновна дар мавзӯи «Муродифшавии калима бо воҳидҳои фразеологӣ дар публистикаи С. Айнӣ», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи иҳтисоси 10.02.01 – забони тоҷикӣ

Диссертатсияи Ниҳмонова Рангина Муҳамадҷоновна дар мавзӯи «Муродифшавии калима бо воҳидҳои фразеологӣ дар публистикаи С. Айнӣ» ба тавсифу таҳқиқи ҳамаҷонибаи яке аз падидаҳои нотакори забон, яъне ба муродифоти воҳидҳои фразеологӣ ва воҳидҳои дигари лағавӣ ва маҳсусан калима дар забони адабии муосири тоҷикӣ бахшида шудааст. Маъмулан дар забоншиносии муосир таҳқиқоти гуногуне вучуд дорад, ки ба масъалаҳои ҷудогонаи ин мавзӯъ бахшида шуда, то ба ҳол нуқтаи назари муҳаққиқон дар масъалаи муносибати воҳидҳои фразеологӣ бо калима, муродифоти лугавию фразеологӣ, қаробати маънои миёни онҳо якранг нест ва дар масъалаи мазкур ҳанӯз мубоҳисаҳо ва пажӯҳишҳо ниҳоят нашудаанд. Ин нуқта мусаллам аст, ки муродифоти лугавӣ ва фразеологӣ бо ҳамдигар зич алоқаманданд, муносибати байни калима ва фразеологизмҳо тасодуфӣ нест. Маҳз барои ҳамин дар диссертатсия уонвонҷӯй маҳз ба ин занчири ба ҳам алоқаманд таваҷҷуҳи маҳсус зоҳир намуда, дар силсилаи зайл мавриди таҳқиқу омӯзиш қарор додааст: муродифоти лугавӣ, фразеологӣ ва лугавию фразеологӣ. Омӯзиши муҳаққиқ собит намудааст, ки агар калима ва воҳидҳои фразеологӣ аз нигоҳи маъно бо ҳамдигар мувофиқат кунад, ҳодисаи нодир аст. Бо ҳамин тартиб воҳидҳои фразеологӣ ва муродифи лугавии он, агар бо як ё ду маъно мутобиқат намоянд, бо обуранги гуногуни услубӣ ва ё тобиши маъно фарқ мекунанд. Дар насри публистики нависанд ба сифати муродифи калима, асосан, таркибҳо ва ибораҳои фразеологии феълӣ баромад мекунанд. Онҳо ҳамчун василаи баҳодиҳанда дар тасвири ҳодисаҳои таърихӣ, дақик ва равшан кардани ҳолати қаҳрамонону персонажҳо хизмат менамоянд.

Арзиши назарраси таҳқиқоти мазкур, аввалан, дар он зоҳир мегардад, ки дар назарияи фразеология муносибати муродифии воҳидҳои лугавию фразеологӣ ва алоқаи байни онҳо ба таври коғӣ мавриди омӯзиш қарор нағирифта, ҳамзамон роҳҳои муродифшавии воҳидҳои фразеологӣ ва калима ба таври дақиқ нишон дода нашудааст. Дар баробари ин маводи амалии забони тоҷикӣ нишон дод, ки силсилаи муродифоти лугавӣ бе муродифоти фразеологӣ нотамом мемонад, яъне яке дигареро пурра мекунад ва тарафи дигари ҷолиби ин масъала дар он аст, ки дар асоси шарҳи луғатҳои тафсирӣ ва дузабона дар як маврид калимаро бо воҳидҳои фразеологӣ ва дар ҳолати дигар воҳидҳои фразеологиро бо калима тафсир кардаанд. Маҳз ҳамин нуқта бори дигар арзиши ва муҳиммияти мавзӯи таҳқиқро собит мегардонад.

Мақсади таҳқиқоти мазкур тафсiri муносибатҳои муродифии воҳидҳои фразеологӣ ва калима дар забони муосири тоҷикӣ мебошад,

расидан ба мақсади мазкур бо роҳи ҳалли вазифаҳои зерин ба даст омадааст: омӯзиши маводи назарии бахшида ба масъалаи муродифоти луғавӣ, фразеологӣ ва луғавию фразеологӣ дар забоншиносии тоҷик ва умумӣ; ошкор намудани гурӯҳҳои муродифҳои луғавию фразеологӣ ва баррасии таносуби онҳо бо муродифоти луғавӣ ва фразеологӣ; таҳқики муродифоти луғавӣ, фразеологӣ ва луғавию фразеологӣ вобаста ба маъно ва соҳтор; таҳқики ҳолати ҳаммаъни ӯзини сислсилаи муродифоти луғавӣ, фразеологӣ ва луғавию фразеологӣ; муқаррар намудани қонунияти инъикоси муродифоти луғавию фразеологӣ ва қаробати семантикий онҳо дар лугату фарҳангҳо.

Ба сифати объекти таҳқиқ осори публитсистии Садриддин Айнӣ интихоб гардидааст, ки басо бамаврид ва муҳимму аз нигоҳи илмӣ дорои арзиши баланд маҳсуб мегардад. Дар ин замана масъалаҳои асосии таҳқиқот баррасии муродифшавии калима бо калима, воҳиди фразеологӣ бо воҳиди фразеологӣ, калима бо воҳиди фразеологӣ дар публитсистикай С. Айнӣ дониста мешавад, ки чунин тартиби кор барои забоншиносии тоҷик ба масъалаҳои мубрами илмӣ равшани ҳоҳад афканд.

Эътиомдонокии натиҷаҳои таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки масъалаи мавриди назар дар заманаи маводи бойи назариву амалӣ ба риштаи таҳқиқ қашида шудааст. Аппарати илмии таҳқиқот ба мақсаду вазифа ва соҳтори диссертатсия созгор буда, барои таҳқиқи мукаммали муродифшавии калима бо воҳидҳои фразеологӣ заманаи мусоид фароҳам овардааст.

Таҳқиқу пажӯҳиши муносабати муродифии фразеологизмҳо ва калимаҳо аҳамияти илмию амалӣ дошта, навоварии илмии кор дар он зоҳир мегардад, ки ин навъи муносабатҳои луғавию семантикий дар асоси маводи осори публитсистӣ то ҳанӯз мавриди омӯзиш ва таҳқиқи монографӣ қарор нағирифтааст. Бори аввал дар рисола масъалаи ҳаммаъни калима ва воҳиди фразеологӣ, дараҷаи ҳаммаъни онҳо, соҳтори воҳиди фразеологии муродиф дар матни публитсистӣ мавриди баррасӣ қарор мегирад. Ҳамчунин дар диссертатсия бори нахуст муносабати муродифии фразеологизмҳо ва калимаҳо дар асоси маводи публитсистии С. Айнӣ ба риштаи таҳқиқ қашида шуда, муродифоти луғавӣ, фразеологӣ ва луғавию фразеологӣ бо як низоми муайян баррасӣ гардидааст.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он дида мешавад, ки натиҷаҳои таҳқиқ ба ҳалли як қатор масъалаҳои назарии муродифот мусоидат намуда, дар таҳқиқи минбаъдаи муродифоти луғавию фразеологӣ, маънои калима, пурра кардани маълумоти луғатҳои тафсирию фразеологии забони адабии муосири тоҷикӣ, муқоисаи корҳои қаблан анҷомёфта, навиштани бобҳои алоҳидай китобҳои дарсии забони тоҷикӣ, услубшиносӣ хизмат ҳоҳад кард.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки нуктаҳои асосӣ ва натиҷаҳои корро ҳангоми мураттаб намудани луғатҳои фразеологӣ, таълими фанҳои лексикология, фразеология, услубшиносӣ, курсу семинарҳои маҳсус дар мавзӯи муродифот, забони матбуоти даврӣ,

таҳқиқи осори шоиру нависандагони точик, таҳқиқоти типологӣ, назария ва амалияи тарҷума истифода бурдан мумкин аст. Тавсияҳои назариву методии дар рисола мавҷудбуда дар ҷараёни таълими фанни забони адабии ҳозираи точикӣ, маҳсусан қисматҳои лексикология ва фразеологияи точик, таълими муқоисавии лексика ва фразеологияи точикиву англисӣ мавриди истифода қарор ҳоҳад гирифт.

Диссертатсияи Нижмонова Р.М. аз муқаддима, се боб ва фаслу зерфаслҳои мантиқан пайдарҳам ва мураттаб, хулоса ва фехристи манобеи илмию амалий иборат аст.

Дар муқаддимаи диссертатсия аҳамияти таҳқиқот асоснок гардида, дараҷаи омӯзиш, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ, манбаъҳо, навғонии илмӣ, аҳамияти назариявию амалии таҳқиқот, методҳо ва нуктаҳои барои ҳимояи пешниҳодшаванда баррасӣ мешаванд.

Боби якуми рисола «Масъалаҳои назарии муродифот дар забоншиносии точик» унвон дошта, дар он дараҷаи таҳқиқи масъалаи муродифоти луғавӣ, муродифоти фразеологияи ва мавқеи муродифоти луғавию фразеологияи дар забоншиносии точик мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Ҳамчунин дар ин қисмати кор ба таҳқиқи муродифот дар забоншиносии умумӣ низ як андоза таваҷҷӯҳ гардидааст. Ин боби рисола аз се фасл иборат аст.

Боби дуюми рисола зери унвони «Муродифоти луғавию фразеологияи аз нигоҳи дараҷаи ҳаммаънӣ дар публитистикаи С. Айнӣ» ба таҳқики дараҷаи ҳаммаънои калима ва фразеологизм бахшида шудааст. Дар ин боб таъкид шудааст, ки фраземаҳо низ чун идиомаҳо мундариҷаи яклухт ва соҳту таркиби доимӣ дошта, пуробуранг ва образноканд, аммо дар ташаккули маънои яклухт ва соҳтори онҳо як дигаргуние дида мешавад, ки танҳо ба ҳамин гурӯҳ ҳос аст. Агар маънои бутуни ифодаи идиоматикӣ дар натиҷаи тағйирёбии куллии маънои ҳамаи ҷузъҳои таркибӣ ба вуҷуд ояд, мундариҷаи яклухтии фразема дар натиҷаи маҳдудшавӣ, дигар шудан, тағйирёбӣ, вобаста шуда мондани маъно ё доираи истеъмоли як ё якчанд ҷузъи таркибӣ сурат мегирад.

Боби сеюми диссертатсияи Нижмонова Р.М. «Навъҳои соҳтории муродифоти луғавию фразеологияи дар публитистикаи С. Айнӣ» унвон дошта, дар он муродифшавии воҳидҳои фразеологияи бо калима ва дараҷаи омӯзиши он дар забоншиносии точик мавриди баррасӣ қарор мегирад. Дар ин қисмати диссертатсия муҳаққиқ маҳсус таъкид менамояд, ки дар публитистикаи устод Айнӣ низ таркибҳои рехта мавқеи ҳосаро ишғол мекунанд, аммо ҳолати ҳаммаъношавии калимаҳо бо ин гуна таркибҳои ҷуфти фразеологияи нисбат ба ибораҳо камтар мушоҳида гардид. Дар ин маврид ҳаминро зикр кардан лозим аст, ки воҳидҳои фразеологияи ифодаҳои рангин ва образнок буда, аз санъати сухан саршоранд, аммо муродифи луғавии онҳо бошад, хушку бетаъсир аст ва маъниро беобуранг ифода мекунад.

Дар хулосаи автореферат муҳаққиқ аз пажӯҳиши гузаронидашуда натиҷагирий намуда, назари илмии ҳудро ба масъалаи мазкур бо андешаҳои ҷолибу арзишманд ҷамъбаст менамояд.

Дар автореферат дар баробари муваффақиятҳои назаррас баъзе норасоиҳо низ ба мушоҳида мерасанд, ки ба эътибор гирифтани онҳо барои беҳтар кардани сифати таҳқиқи масъалаи мазкур ба минбаъда метавонанд арзишманд бошанд:

1. Дар қисмати муқаддимавии автореферат муҳаққиқ адабиёти зиёди илмӣ ва муҳаққиқонро зикр намудааст, аммо дар матни умумии таҳқиқ ба сарчашмаҳои илмии муҳим камтар такя намудааст.
2. Ишора ва истинод ба манобеи илмӣ ва тасвири библиографии манбаъҳои мавриди истифода дар матни автореферат бояд яксон ва ба стандартҳои амалкунанда мувофиқ карда шавад.
3. Дар матни автореферат мавридҳои таҳрирталаб ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо низ дар оянда аз аҳамият холӣ наҳоҳад буд.

Бояд зикр кард, ки нуктагириҳои мазкур арзиши илмии диссертатсияро коҳиш наҳоҳад дод ва ислоҳи онҳо кори саҳлу имконпазир аст.

Маводи дар доираи таҳқиқ интишорнамудаи унвонҷӯй комилан ба мазмуну мӯҳгавои мавзӯи таҳқиқ мувофиқ ва ба талаботи амалкунанда ҷавобгӯй аст.

Матни мукаммалу фаҳмо ва дурусту мантиқан мураттаб таҳиягардидаи авторефери диссертатсияи Нижмонова Рангина Муҳамадҷоновна дар мавзӯи «Муродифшавии калима бо воҳидҳои фразеологӣ дар публистикаи С. Айнӣ» аз он шаҳодат медиҳад, ки рисолай инмии унвонҷӯй барои дарёғти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – забони тоҷикӣ ба талабот ҷавобгӯй буда, муаллифи он сазовори дарёғти дараҷаи илмии номзади илмҳои филология аст.

Сардори раёсати робитаҳои
байналмилалии Академияи
идоракуни давлатии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
доктори илмҳои филология

Мухторов
Зайнидин Мухторович

Сана: 22.07.2021
734025, ш. Душанбе, куч. Сайд Носир 33
тел./факс (992 37) 228-91-51
mukhtorov67@gmail.com
(992) 907801822

Имзои З.М. Мухторовро

Сардори Раёсати кадрҳо,
коргузорӣ ва корҳои маҳсуси
Академияи идоракуни давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
С. Қувватзода